

Año LXXVII. urtea

264 · 2016

Príncipe de Viana

Joxemiel Bidador
(1970-2010)

SEPARATA

Jose Agerreren olerkigintza osetzen (I)

Joxemiel BIDADOR

Sumario / Aurkibidea

Príncipe de Viana

Año LXXVII · nº 264 · enero-abril 2016

LXXVII. urtea · 264. zk. · 2016ko urtarrila-apirila

JOXEMIEL BIDADOR (1970-2010)

Aurkezpena / Presentación

Idoia Sara 7

Euskararen eta euskal literaturaren historia Nafarroan

La historia del euskera y la literatura vasca en Navarra

Euskal formulakuntzaren hurbiltze baterako 17

Irudimenaren klasikoak euskal literaturan. Eliz idazleek irudimena erabiltzen: antologia txikia 85

Biktoriano Huiziri buruzko berri laburra (1860-1938) 97

On Kixote Nafarroan 107

Idazlearen aita 113

Aitatxorengandik jarrera literarioaz ikasten 123

Alexander Tapia Perurena, Iruñeko olerkaria. Bere lanaren azterketa estilistikoa 131

Alexander Tapia Perurena. 21 olerki aurkitu berriak 147

Kattalin Umezurtza antzerki lana 177

Jose Agerrereren olerkigintza osatzen (I) 199

Jose Agerrereren olerkigintza osatzen (eta II) 239

Euskararen memoria Nafarroan 36ko gerran: Larrekoren *Gerla urte gezur urte* 279

Gerraurreko euskalgintza nafarraren afera dokumentala: erantzun garbi gabeko galdera zenbait 293

Prólogo a *Capítulos de la historia del euskera* 303

Prólogo a *Toponimia navarra* 309

Sumario / Aurkibidea

Kazetaritzaren historia Nafarroan / La historia del periodismo en Navarra	
<u>Pablo Fermin Irigarai <i>Larreko</i>: Nafarroako euskal kazetaritzaren aitagoia</u>	315
<u>Nafarroako euskal idazle handi bat: Manezaundi</u>	341
<u>El euskara en los medios de comunicación navarros durante el siglo XX: incidencia de la ley del vascuence en la información</u>	353
Erriberako euskalaritzaren historia / La historia de la vascológia de la Ribera	
<u>Ribera de Navarra y euskara, siglo XX. Historia de un encuentro insoslayable</u>	367
<u>Los académicos de la Ribera: Peralta, Iribarren y Garde</u>	405
<u>Obra histórico-literaria de Juan Pascual Esteban Chavarría</u>	429
<u>Obra histórico-literaria de José Joaquín Montoro Sagasti</u>	453
<u>Eusebio López: impresor y vascófilo lodosano</u>	459
<u>Joxemiel Bidador González: bibliografía</u>	473
LOS TRABAJOS Y LOS DÍAS DEL AÑO 2015 / 2015eko LANAK ETA EGUNAK	
<u>Tesis doctorales sobre temática navarra de ciencias humanas, sociales y jurídicas</u>	479
<u>Congresos, jornadas, seminarios y proyectos de investigación de historiadores e historiadoras de la Universidad Pública de Navarra</u>	
<u>Zuriñe Sainz Pascual</u>	489
<u>Congresos, jornadas y seminarios de la Universidad de Navarra sobre ciencias humanas y sociales</u>	
<u>Fina Trèmols i Garanger</u>	495
<u>Producción literaria de autores y autoras navarras</u>	
<u>Mikel Zuza Viniegra</u>	503
<u>Nafar literaturaren uzta</u>	
<u>Ángel Erro Jiménez</u>	507
<u>El pintor Miguel Echauri</u>	
<u>Emilio Quintanilla Martínez</u>	511
<u>Imaginación y talento frente a los recortes. Las artes escénicas en Navarra</u>	
<u>Alicia Ezker Calvo</u>	521
<u>Mucho que contar, mucho por andar</u>	
<u>Marta Artica Zurano</u>	539
<u>Etnografía, folclore y cultura tradicional</u>	
<u>David Mariezkurrena Iturmendi</u>	547
<u>Turismo y actividades culturales en Navarra</u>	
<u>Ainhoa Aguirre Lasa</u>	553
<u>Currículums</u>	561
<u>Analytic Summary</u>	565
<u>Normas para la presentación de originales / Idazlanak aurkezteko arauak</u>	571

Jose Agerreren olerkigintza osatzen (I)*

Joxemiel BIDADOR (apailatuta)

JOSE AGERREREN OLERKIGINTZA OSATZEN (I)

- 1.- Ibañetan jazarkunde (amets ikuskari)
- 2.- *Sunt perenni jure*
- 3.- Orreagako ama neskasori otoitza
- 4.- Orreagako andraneri
- 5.- Orreagako beila
- 6.- Etxarri-Aranatz
- 7.- Leizaren omena
- 8.- Baiona-Iruña aurride-mezuz
- 9.- Naia bete
- 10.- Neskaso ezta
- 11.- Maitasun gula
- 12.- Jazorikoan oxka: Stafford Cripps'en utsunea
- 13.- Jazorikan oxka: egungo berriaz zirika
- 14.- Martin Arrizubietari
- 15.- Bi bederatzi puntoko tiratzaile bati
- 16.- Urteko sasoiak
- 17.- Eskolakunde
- 18.- Txoriarra pipergile ta txoriñe bakarrez
- 19.- Euskara zain dezagun
- 20.- Erri mintzoak
- 21.- Lengo San Ferminak
- 22.- Sanperminetaz autu
- 23.- Sanfermin kariz holgoriok Iruñan
- 24.- Muthiko alaiak abian

* Egan. *Euskalerraren Adiskideen Elkarteko Boletinarean Euskarazko Gebigarria*, 55, 2002, 163-202.

Iazkoan Jose Agerreren lehenbiziko olerki antologia eman genuen argitara Iruñeko Udalarekin batera. Agerreren lanen argitarapena Iruñeko euskal idazleak berreskuratzeko saioaren barruan dago, izan ere, lehenbiziko saioan Alexander Tapia Perurenaren poesiak berreskuratu baikenituen, eta aurtengoan, poesiatic guztiz hastanduz, kazetariak eta beronen testuok plazaratu ditugu, tartean guztiz ezezagunak diren izenak edota idazle ezagunen testu ezezagunak, Irigarai *Larreko* haundiarenak kasurako.

Jose Agerreren olerkien bilduma egiteko asmoa ez da berria. Bere momentuan Santi Onaindiak eta geroago Patxi Zabaleta euskaltzainak honen burutzeko asmoa agertu zuten, alabaina, arrazoi batengatik edo bestearengatik luze itxaron behar izan da lehenengo antologia agertu arte. Liburu hauen onuren artean bada irakurleak profitatzen ohi ez duen beste bat, oharkabean igarotzen dena akaso, filologoarentzako mesedegarri asko gertatzen dena baina, familiaren atek modu batean edo bestean irekitzea alegia. Agerreren kasuan, alaba izan zen liburu agertzearekin batera bere liburutegiko atek ireki zizkiguna, idazlearen paperak erakutsi zizkigularik. Orduan ikusi genituen, besteren artean, argitaragabeko olerki mordoa baita artxiboan ikusi gabe labandu zitzaizkigun hainbat olerki estrainekoz.

Agerreren olerkigintzan zerbait nabarmendu behar bada horixe da tamaina. Agerre asko idatzi zuen poeta izan zen, gehiegi akaso, idatzi zuenaren kalitatea eztabaidagarria daitekeelarik hainbat momentutan. Edozein modutan ere ukaezina da Agerrek euskararen inguruan Nafarroan egin zuen lanaren garrantzia, baita urte zailak zirenetan ere. Jose Agerrek ez zuen euskara etxean edoski, aita Ariatik etorritako euskalduna bazen ere, eta hortaz, gazte zela etxetik kanpo ikasi behar izan zuen. Horretarako mende hasierako Iruñe hartan ez ziren aukerak falta, eta hortxe genuen Arturo Campion bera euskara irakasle 1903an. Geroago ere eta nafar agintariak antolatuturik Juan Manuel Lertxundi eskolapioaren eskolak gertatu ziren 1910-1912 bitartean. Eta ordurako ere Agerre bera izan genuen euskara irakasle Euskal Etxean 1913az geroz. Agerrek argitara eman zituen lehenbiziko olerkiak 1918an agertu ziren, *Euzko Deya* aldizkari jeltzalean hain zuzen, alabaina gerra aurretik plazaratu zituen poemak ez ziren asko izan, hamarrera ere ez dira iristen, eta zenbaitetan poema bera aldizkari batean baino gehiagotan atera zuen. Honakoxea da, bestalde, Agerrek bizitza osoan zehar egindako gauza, hau da, olerki bakoitzari ahalik eta etekin haundiena ateratzen saiatzen zen beti, eta testu bera behin baino gehiagotan argitara ematen ez zuenean, horren aldaera desberdinak agertzen zituen han hemenka.

Geure aburuz Agerre ez zen bere laguna Tapia Perurena bezalako olerkaria. Gerra aurretik hain olerki gutxi argitara izana diogunaren frogatzat har daiteke. Izan ere, Agerreren benetako bisaia Nafarroako kazeta jeltzaleetan egin zuen lanak islatzen baitigu hobekien. Orduko mugen gainean bada ere, idazteko askatasuna izan zuenean Agerrek ez zuen poesia adierazbide aukeratu garaikideak zituen olerkariak bezala. Berriz, gerra ondoko frankismoaren hertsiera itogarriak ez zion beste aukerarik utzi, eta neurri haundi batean esan daiteke egoera politikoa izan zela Agerre olerkari beharrez bilakatu zuena. Eta horixe nabaria ere bada idazteko erabili zituen gai eta tratamenduetan. Ezaguna da 50eko hamarkadaren bukaeran Urmeneta eta Markori esker bereziki nafar Aldundiak Euskararen aldeko Saila sortu zuela, baina hortxe zegoen diktaduraren zentsura. Bestal-

de urte haietan Iruñean zeuden argitarabideak ez ziren bereziki euskaltzaleak, ez behintzat Agerrek topatu zituenak, *El Pensamiento Navarro* egunkari karlista edota hainbat falangistek sortu eta kudeaturiko *Pregón* aldizkari kulturala. Edozein modutan ere ezin da ukatu bere olerkietan erabili zituen gaiak ere gustokoak izan zituela Agerrek. Sinismen haundiko gizona izanda, erlijioarekin loturiko motiboak sakonki sentitu zituen, hauek berak profitatuz erregimenerako arriskutsua ez bide zen euskaltasunarekin nahasteko: Aralar, Orreaga, Xabier, San Fermin, San Zernin, eta abar.

Bukatzeko hitz pare bat Agerrek bere olerkietan zerabilen euskararen gainean. Ezin da ukatu Agerrek gerra aurretiko garbizaleekin izan zuen zorra, baita olerkariaren estiloarekin ere. Zabaletaren aburuz Agerrereren euskara gipuzkera zen funtsean eta oinarrian, baina osatua zuen garbizale edo berrizale baten antzera Nafarroako euskalkien kutsua eta eserak sartuz. Horrezaz gain, Agerrereren euskara purista edo aranista dela zioen Leitzakoak, nafar ikutuekin, etimologiari begira, eta zenbaitetan, bereziki joskeran, euskaldunberria zela nabaritzen zitzaioela. Josu Chuecak, ildo beretik abiatuta, honela definitu zuen: *seguidor de la línea purista de la denominada escuela euskerológica sabiniana*. Guk ere berdintsu pentsatzen dugu, neurri haundi batean bederik ere. Olerki hauetan nafarreraren edota ipar-ekialdeko ikutua soma daitekeen arren, ezin da ukatu Agerrek ez ziola errefuxatu garbizaleen berrikuntza lexikoak erabiltzeari. Enrike Diez de Ultzurrunek zioen bezala, Agerrereren idazkera *ez da aisa ulertzen lehenbiziko irakurraldian, bere-berea baita eta zailsko gerta daiteke*. Zenbaitetan ilunegi gertatzen da, eta Zabaletarekin batera bagaude ez ote den bere kasa ikasi izanaren emaitza, baita bizitza arruntean euskara egin ez izanaren fruitua. Badirudi Agerrek bere ekoizpen literario-rako hizkera ezezik baita hizkuntza propioa sortu zuela, horretan trebatuak ez gauden irakurleondako hertsiegia gerta daitekeena. Edozein modutan ere, Agerrereren euskararen aberastasuna ukatu ezin den gauza dugu, eta ez da dudarik Agerrek euskal idazle klasiko eta garaikide aunitzen lanak irakurri zituela.

1. IBAÑETAN JAZARKUNDE (AMETS IKUSKARI)¹

Neskak artzain

Mendetan zazpi irauli
 Amar urteko zazpi,
 Baita urte banaz ere
 Bota zak doiki zortzi:
 Atzeraginez bereala,
 Egunean gagozi
 Noiz eta Euskal Erriak
 Omen zun irabazi.
 Goitisolon goietan

1 *Visión fantástica* (Agerrereren Oharra). Argitaratzeko prest bazegoen ere, gaztelerazko itzulpenarekin zein zenbait oharrekin, olerki hau ez zen argitaratu. Idatz urtea ere ez dugu ezagutzen.

Artaldeak larretan
Bertokoak du larri
Ara ardiyak etorri:
Noizik bein eta badatorz,
Ez da gertatzen sarri.

Latza da ta gogorra
Maldakoan patarra:
Larrakitu ta agerretan
Gizenago belarra:
Beti ere an da orai
Larrekatu bearra.

Bitxiena au ez da,
Baitare da areagoa:
Ardiekin el² direla
Auzotik zenbeit neska:
Beste batzu bai elduko
Gisa untan bereala.

Muñine ta Gartxiri

G. Ator, ator, Muñine,
Ene esanerat erne:
Agitzeko diren gauzek
Aundi-itxura daukate:
Onezkero gizak oro
Erritik alde dire.

M. Burzagiak erran du
Dela bear auspatu
Lapurtzera jautsi nai dun
Ooin ari odolztatu:
Sartzen bada irietan
Guzia dela galdu.

G. Ixo, Muñine, ta ixo,
Ez itz bat ere laxo,
Zer nai den berritxuari
Miia mozten zaio.
M. Auzapaizak erriari
Aldarrika badiyo.

Auzapaizak aldarriz

Aitzinetan euzkotarrak batzar-bidez ziarduten:
 Menpekoak jaurtzen zituen aitonen batzarra zen.
 Batzarrak artu-itza
 Berataz inork beza:
 Orren aala duena
 Orixe da auzapaiza;
 Askotan oi dauka be erritarren nausitza.

Napurkunde guda artan
 Noiz ere jin zen Karlman,
 Auzapaizen nola zen
 Mintzoa,
 Bero, kalda-beroa,
 Una emen:

Erritarrak, so auni!
Oroz gain, joka zagun gogorki!
Otsoa zen bai t'erabat:
Auxen dator argirat.
Jaun Karlman, guk uste nai, zalduna
Bai ta noski Uropako lurraldetan gorena.

Egun batez antxe zan
Gure mugain aurrean,
Koipe-koipez aitzakitan jariaz:
Bear baitut moro gaiztoak kur araz.

Zabalik izan zitzaizkion ateak, ez neke,
Inork ez zuen erabe.
Orain itzultzekoan, zaldun lege ez du agert:
Eman itza, egin-bidez, bearko zuen bai edert:
Bai zera! Ez agertu jaunatzat,
Zaldun-gisaz ezta be, ez gizonen araurat.
Gure lurra arrapa amets zuen gozoki:
Una emen zertaz ez tun itz emanak atxiki.

Gaiztagintzak eta erretak asi dira gertatzen:
Berri txarrak, urragarri, ari dira zabaltzen
Ta larriena una emen:
Iruñen arresiak lurrerat egin ditu:
Baldin uzten badiyogu, bai gureak egin du.

*Ala Jinko ezetz t'ezetz!
Ezta izanen beñere ez.
Jarki gaiten suarki eta oldarrez.
Napur tzarrok betiko
Guk porroka bearako
Nai ez badugu burua
Arrotzaren menpeko.*

*Erritarrak,
Adi ba
Zer den gaur agindua:
Gogotik jo ta ekin
Ezer galdu ez dedin:
Mutilak eta gizonak eta andere gazteak
Agintariyek erranen nun zein tuzten tokiak.*

*Neskek ala ditzatela artaldeak larretan:
Ok direla bazparekotz leku ixil ta gordetan:
Giza larriyak, zaintziarren, etxetan bitez geldi,
Nagusi ta andre zaarrak
Aratarakotz bada aski.
Gaut-ordukotz erre bitez mendi-goietan suak:
Irunetan, ez ordean, ez ditezela argiyak.
Gudu-dantzak
Egin bitez nai ala,
Odolez berotzen beita iardukiaz onela.*

Otoitza

*Goi-Jauna
Gorena
Guziz altsu ta Ona,
Bear degun kemena
Arren eman zaguzu
Biyar ba. Ala niz.*

Gudategia

Ez jakinki nontsu zuketen gudua,
Ezin esan neork ere nola den eremua:
Mendiyetan, oianetan, jokera-aukera dute
Euzkotarrek: beste gisaz, nola naus³ lekikete?
Gizak milaka datortzi: bear bazaie garaitu
Bestenbait ordea artu-ta, bearra da burrukatu.

Arro-arro Ortzantzurietak darakus orrazea,
Bai da gai gizak artzeko bere erroka luzea;
Ibañetako lepoan etsaiak somaturik,
Altabizkar-okuluak izanen da oberenik.

Barru dautza Luzaidea aingiluka beera:
Barrunbeak sartzen diyo mila erreka ura:
Urr-jarioak ainbat dira ta joaiak ain sarri
Nun alderdi ari Ibañeta zaion izena jarri⁴.

Urrak dira bai mendiyak eta errekek bai ondo
Nundik eta ur-turrustak dira amiltzen azkarto.
Urrak dira arkaitzak, lepoak ere bai oker,
Erpin gorak, nola diren!, a zorrotzak alaber!

Ikarazko, aran lutoak⁵, dena da sasitua,
Oianak diran tapiyaz argiya sar ezin da.
Zulo arietan pulunpatruk erori den nor ere,
Berriz menera ekartzea litzakiyo bai neke.

Agintariak

Ara nola agertzen agintariyak
Auzo ta baserri-yendien buru:
Trumilka eldu dira gudariyak
Arien solasari men eta aiduru.

Adin onaz dira buruzagiok
Soina dute zaila, txitxa ginarri;
Pindarrak dariotze arien begiok,
Gogo darakuse azkar ta larri.

3 Nausi.

4 Ez zebilen zuzenegi gure Agerre Ibañeta hartan aurreko *ibai+eta*; Mikel Belaskok, Mitxelenari jarraikiz, **iben-* batetik dakar, *rastrojo*.

5 Sakon.

Mutil zainart⁶ aunitz esku dauzkate,
 Agindu-zai beti zalu ta goait⁷
 Bereala joateko lasterkan erne,
 Arien nagusiek erran-ta xerbait.

Gudagizak dira abian poliki,
 Joanen bai lirake egon bearrak:
 Erri guzi osoak nai du jazarki,
 Gizar ta gizeme, baita zaarrak.

Irrintzika diarduz zaldiyak larroi⁸:
 Oian-pagurrina sudurrat eltzen:
 Barda-suetako aizeak zaloi
 Errekinoz⁹ ei du gogoan gartzen.

Gailurretan kuku, zokoetan ixil,
 Euzko gudariyak ai dira zibil¹⁰:
 Bana bana doatzi tokitzen oro:
 Bete bear, erioz be, erranak txairo.

Gizak atonduta, dena da apainik
 Eta agintariyak zaldi gainetik
 Gizaeri mintzo ekuru¹¹ ta suz:
 Euzkoak arrotzak goituko dituz...

Naiz orain etsaia ikusterre ez da,
 Dutenaz berriek, da aintoz larriya¹².
 Eta agintariyek, zeinek bereri,
 Otsa diyezte: Zintzo jazarri!

Egunaren atsa, ezti ta epel:
 Gert-gertuan dira oianak ospel:
 Argiyak auxatruk¹³ itzalak arin,
 Orok auteman da pozezko xotin.

6 Gihartsu.

7 *Vivos y despiertos* (A. O.).

8 *Penetrante* (A. O.).

9 *Chamusquina* (A. O.).

10 Arin.

11 Lasai, bare.

12 *Por lo que traen las noticias (el enemigo) es en cantidad* (A. O.).

13 Pulunpaturik, auxaturik (A. O.).

Untze¹⁴ da gaurkoa tira gaitzeko:
 Gizak dagoz josi nor-gian tinko:
 Farrak eta xostak dabiltz alare
 Euzkotar artean nola den lege.

Jazarra¹⁵

*Ibañetaren lepoan arrabots bat agertzen da,
 Urbiltzen da, arrokak ezker eta eskuin jotzen dituelarik;
 Ori da urrutik eldu den gudozte baten burruma.
 Mendien turrentariek guziek zirtoa¹⁶ emana diote.*

*Berek duten seinua adierazi dute;
 Etxeko jaunak bere dardak zorrozten ditu.
 Eldu dira, eldu dira, zer lantzazko sasial!
 Nola zer nai kolorezko ikurrinak eien erdian agertzen diren!
 Zer ximixtak ateratzen diren eien gudoztetarik!
 Zenbat dira! Aurra, kondatzak ongi.*

*Urbil ditzagun gure beso zailak, errotik atera ditzagun arroka oriek
 Leer ditzagun, erioaz jo ditzagun!*

*Zer nai zuten gure mendietarik Iparraldeko gizon oriek?
 Zertarako jin dira gure bakearen naastera?*

*Odola xurrutan badoa; aragi puskak dardaran daude.
 O! Zenbat ezur karraskatuak! Zer odolezko itxasoa!*

Jaungoikoak mendiak in dituenean nai izan du ek gizonek ez zila¹⁷.

2. SUNT PERENNI JURE¹⁸

Orriagan otoitzeri esku ber diezte
 Nork ere ta zein alde il izan dirade;
 Orok, ilak izanaz, daukate eskubide.

14 Iltze.

15 *La batalla* (A. O.).

16 Erantzuna.

17 Azken zati ontan, arraxt-artekoa *Altobiskarko Kantua*-tik artua da edota itzen bat orraxtu (A. O.).

18 Argitaragabeko olerkia, itzulpenik, oharririk zein datarik ez dakarrena.

Ala ziren gertatu gauzak aunitz urtez
Nola balira xoilki ilak mota batez:
Karlmanen gudariak eta besterik ez.

Leen ezurtegian il urenak¹⁹ ziren,
Gizon garbal ta zindok zetzaten an omen
Arik eta irian berri bat egin zen.

Giza uren oekin zeudezin kidekok
Ez dakarte paperek ziren bestelakok,
Aipatzen ezta ere ote ziren euskok.

Urrumakok zizkiezten bai eta laztanak
Atseginkariz ere kalonjek emanak
T'ebiakoitiz²⁰ orotan, utzi gabe, eginak.

Bertan zirenetarik beste gizon aunitz,
Gaindiz ere baziren, endaki ta larriz,

Kapel lumakidunaz, ibaz ta mereziz.
Karlen ziren morroiak leen jazarrarik,

Ta beste bi areago noski bai segurik.

Iru ziren, kontuaz, esetsi ok izan,
Bi ziren mende untan zortzigarreanean,
Bestea, uzu alaen, darrain urrengoan.

Pranko eta euskotarren kopuruaz gaindi
Erroldean dagona noski baiduk aundi:
Erromes ildakoak ordutik onaindi.

Beste batzu gentzake gogorat arere
Elorriagan ilda etzanak beitre,
Berton ilak izanaz, sunt perenni jure.

Andraneren jai auxen egiz omenduna,
Ilak sakon obietan naasi dituna:
Ilentzat ere bedi bizientzat dana.

19 Goren.

20 Larunbat.

3. ORREAGAKO AMA NESKASORI OTOITZA²¹

Ama amultxu maite, doaiez jori,
Bigun adi zazu otoitz au gori:
Sinistean zoli gaitentzat bizi
Gurear atxiki bait'euskaldunki.

Edesti-mendetan amarra edo zen
Noiz eta Orreagan ager da Miren:
Santz Azkarrak ospez, eskuzabalki,
dakusgun eliza zion eraiki.

Non-ta zen agertu ama gozoa
Antxe bertan sortu urmen naroa:
Agertzean ei zen antza bat bitxi,
Lurrak iraulirik, ildotik jali.

Benetan eder da orain dutena,
Naparroa guzian da xotilena:
Egileain ertia garai zen erti,
Zilarrez da zura txukun estali.

Beiletan beilarik, zenbat zetortzen!
Uropak milaka erakar zituen.
Soin-gaitzak sendatzen bazun poliki,
Gogokoetan ere egin zun baiki.

Ama amultxu maite, eskarrez jori,
Bigun adi zazu otoitz au gori:
Sinestean zoli gaitentzat bizi
Gurear atxiki bait'euskaldunki.

4. ORREAGAKO ANDRANERI²²

Zeinek berea daukate erriek
Andranetan iduria:
Au dela bide, diote agertzen
Jinkoain Amari sentia²³.

21 Olerki hau bere itzulpenarekin 1957ko udazkeneko *Pregón* aldizkarian argitaratzeko ondu zuen Agerrek, *se hizo para Pregón pero no la publicaron, otoño 1957*.

22 Olerki honen aldaera bat bere itzulpenarekin 1960ko irailaren 1eko *El Pensamiento Navarro* egunkarian argitaratu zen.

23 *Sentimiento* (A. O.).

Efesotiko erlantz²⁴ azkarrak
Barreiatu rik diztia,
Maiz du erakusten onelakotan
Amatasun iturria.

Onen iduriz or Orreagako
Aurra daukala ixtertia:
Ñir-ñir aurragan beitu begiak,
Aurrak beronen argia.
Baiki dagozi gozatuk biok
Andredena ta semea;
Oni begira zer dira balioz
Altxor-pilok ta uzeria.

Euskeraz gozoz nator ni ere
Euskaldun oiularia:
Areago ere sartuko zaizu,
Aunitz mendiaz aindia.
Leia-leiaka nator baitare,
Urretxindor goiztaria,
Nai ez beinuke lenda zakidan
Beste mezuz inondia.

Eldu bai eldu koroit-eguna.
Izan dizogun gurtzia
Ezbeitzegokin gure Birgina
Ez zadin ola jaitia.
Nabarra erriak oraindik ez zun
Mendetan asi, izatia:
Koroit-eguna leiarazteko
Alere badu karia.

Omen da koroit-egun ederra
Aupatzearren gurtu-leia,
Guti guk ere egingo genun
Pizturik-ez, orren naia.
Amari nai dut esan euskeraz
Biotzetikan jalia:
Izan zaitela ele zaarran
Zure semek agurtia.

24 Distira, dirdira.

Leen askitzer²⁵ ots eginikan
 Oixen ziteken jaia,
 Elorriagako ixtorioaren
 Zeiken baturik ospea.
 Mende aietan zenarekiko
 Ezin erkat oorea,
 Aatik ere eder gizatsu
 Zure emen duzu gendia.

Aldi motz auek ondatu dute
 Askitzetan geiendia;
 Beintzat or bego tente potente
 Amagan fede bidia.
 Eskedun goazen gaur egunean
 Atxik dizagun erria,
 Sano ta zintzo beti ta gorde
 Ludiko oroen bakea.

5. ORREAGAKO BEILA²⁶

Lenago Orrean zegon beila bat, aintzina,
 Mende-mendetan barna atxikia zena.
 Erroa zela ain sendo,
 Iraungia nork asma zukenik urrena.

Irail-zortziko jaian mendi-basaldeak,
 Unaindiz eta araindiz, beilari-bideak.
 Atseginez zetozin
 Egun au ospatzerat Andranein zaleak.

Olako bestaritan, ekileak oxek:
 Fedea, beila-antsiak t'otoitz egokiek;
 Baitare mintzabide,
 Moldatu nai ezkeroz batean iru ek.

Ainbat urtez eginik ataza au, ongien,
 Naigabez, mintzaldetik porrot egin zuen.
 Mintzoak uts eginik
 kalteren bat beilari ekarri zezoken.

²⁵ *Augustas tradiciones* (A. O.).

²⁶ 1961eko udazkeneko *Pregón* aldizkarian agertua, gaztelerazko itzulpenarekin.

Beko naparrek beintzat geroztik aurrera
Aditu nai baziren, zuten bear erdera,
Ezin bestez ta minki,
Ez bazen eskuratzen len bai len euskera.

Esku beitzun baliotsa Jainkoak arlo ontan,
Araindiak baimena laister zun eskutan
Emanik unaindiak,
Lengo besta pollita berregitekotan.

Uts bat dute bai bañan damuz senideak:
Leenik jai bat zuten napar bi yendeak,
Orain daukaten gisaz
Urtean bi dituzte berezi ta biak.

Ordea bañan dute naiz ez osotarra,
Nola beitere dute len zuten eskerra,
Araindiak ekarri,
Biurtu du jaiarak len bezin jatorra.

6. ETXARRI-ARANATZ²⁷

Aintzin-aintzina bazen erri bat
Aralarren bealdeko,
Aranayz deitu, murutan zear
Barreiatu rik barreio
Ordurañokoan ezin batera
Auzo bakoitz izateko
Amabi zituen Aranayz onek

Iri berez ta banako.
Iri auetan zuten gailenak
Etxarri zuen izena.
Onez gañera an zen Birjinak
Ospea zion emana.
Au ta zelarik, ez zitun aski
Zizkion aintoa²⁸ t'omena,
Lapurren kontra bear auzoak
Esku gogor ta latzena.

27 Argitaragabeko olerkia. Gaztelera zko aldaera badu ere, ez dakar idatz urtea. Izenburua gerok jarria da.

28 Tamaina.

Nola nai ere, antxen bizia
 Erosoa ez edo zen
 Ta bizitiarrak besteren bila
 Saldoka ziren igesten
 Noski mendialde non toki aisak
 Segurak ere zituzketen.
 Gañera gizak, ordun, beitikoa,
 Ez ziren zale bizitzen.

Santzi Azkarrak ain zun onetsi
 Aranayztarren xedea
 Non eta kito egin beitzien
 Petxetan lar ñaurrea.
 Beste gauzetan mesedez ere
 Agertu zen erregea.
 Ilobak ere esku zabalaz
 Oitzen zuen jendea.

Arrezkeroztik alarik ere
 bateratu ta ezinik,
 Pasatu ziren eun bat urte
 Dena zen arte eraturik.
 Napar-Errege zegon Luis Hutin,
 Baita Villers, ordekorik,
 Noiz eta Etxarri bai ta besteak
 Batu zeudeken azkenik.

Ola gerokotz zeuden lotuta,
 Elkarrekin erri oek,
 Auzaberri bat sorturik biok
 Etxarri bai ta Aranayzek.
 Erabat zuten atzenik lortua
 Aizu zezan Engarranek²⁹.
 Iraupen dauka bat-jotze onek
 Sei t'erdin bat iya mendek.

Ordun-sailetan bai ekin zuten
 Zaindu-bearrez zaarrok,
 Bizmen zolia kemen bizkorra
 Bear ere dute gaurkuok.
 Nolaz jokatu lengoan ere
 Olaz irtengo joku ok.
 Etxarri nola, Aranatz ere,
 Gora ditzagun-bat-biok!

29 Enguerrand de Villers Nafarroako Gobernadorea (1310-1315).

7. LEIZAREN OMENA³⁰

Euskaltasuna oin azkar
Leiza-molde-errian
Nunbeit ere topatu
Benetan da bakan.

Errion dute euskera
Bai zinez maitena
Gizon argitsu batek
Ola du esana³¹.

Zabaldua denetik
Esan du iaioa,
Mende erdi bat nunbeitik
Aurrera dijoa.

gaur ere lei berbera,
Atxiki ta tente
Kanpotikoek ere
Ageri diote.

Berdin direla goiko,
Direla bekoek,
oro dire erritartzen
T'euskeraz geienek.

Datorren igandean
Leitzarrek dute jai.
Jolas ari gogotik
T'agur bat guziaz.

8. BAIONA-IRUÑA: AURRIDE³² MEZUZ

Artemin³³ genun jaiegun aundi
Iruñako karriketan,
Ospez ta alaiki aira-bearrez
Elkargo au, barridetan.

30 *El Pensamiento Navarro*-n, 1961eko otsailaren 22an.

31 *Se habla con predilección el vascuence*. Julio Altadill, *Geografía del País Vasco-Navarro*, t. II, p. 235 (A. O.).

32 Anaitasuna.

33 Berriki, oixtian, arestian.

Giza nagusik ziren geiena
Baionatiko ordainetan;
Abegi uxterra³⁴ zien Iruñak
Erritar goi ta xumetan.

Zoraturikan zeuden yendiak
Ikusiaz egun artan:
Ageri beitzen orren gogaldi
Agitzen dela gutitan.

Arrezkeroztik leia zen bizi
Baionara joatekotan;
Ozte ainto bat irtengo zela
Oro ginauden ustetan.

Aronataidi³⁵ atsegin gozo ok
Oi bai ziren leenetan;
Antsiak minki ortarakoxe
Bizkortzen ziren beingotan.

Zaina³⁶ da beraz aski zaarra
Onelako lokarritan;
Ez eman gero berritasuntzat
Oitura zena aspalditan.

Orai Baionak, oparikorra³⁷,
Ordai-naizko gogotan
Dei-egin digu bertaratzeko
Zoragarritzko jai ortan.

Beronek daukan esku txukuna
Sutsu dabil adelutan,
Ospez aundiak izanen dira
Jaikizunak oraikotan.

Ortxe sortuak zeraten baita
Zaudeztenok lur lein ortan:
Oldez ar zazie agur seintiar au:
Irionik itz goritan.

34 Abegikorra, beroa.

35 *Desplazamiento* (A. O.).

36 *Temple* (A. O.).

37 *Obsequiosa*.

Egin zitzaitzuen gorasarrea
Baita zuena egun ontan;
Aurrider-meuz izan ditela
Erri bioen onetan.

9. NAIA BETE

Maitatzaliok gera
Iasan bearrez oi;
Maitaitzakitan minak
Jotzen gaitu sarri.

Bakan dugu biyotza
Txedeain negurri;
Naia duenak betea
Eskua gora begi.

Ona ni
Daukadala osoki
Amets batez sortua,
Goxoa, maxteki.

10. NESKASO EZTIA³⁸

Zer ote zun neskatx ark ain liluragarrik?
Barrua ez beitut izan ain jo ta atzemanik
Ez ta buruan ere oin bizi leiarik.

Gozoa baitu baiki Jainkoak saiatzen,
Bere gizkarbieten³⁹ denean jolasten:
Nik ikusi neskasoa orrelakoa zen.

Biloa zuen beltza, ikatz antzo beltza,
Begiak beltz baitare, su zuten bortitza.
Goxoa, oi! laxtana, guria, larmintza⁴⁰.

Soinaldetan zeuzkala askar zoragarrik,
Asko soka zitzaitzkon agoa zabalik;
Asmatzen gaitz zirudin gogozkoagorik.

38 Argitaragabekoa. Ez du idatz datarik.

39 Birgina.

40 Larru-mintza, cutis.

Ez zuen neskatx arek ederrena soina,
 Txit baliosago beitzen gogo-baitan zuna:
 Neskaso onoinen⁴¹ auta, eleen omena.

11. MAITASUN GULA⁴²

Bi soso-k top ein dute uste ez zutelarik;
 Ikus ta itsumustuan, ara lakioturik.
 Auxen ez da maitasun naiz den itxurarik.

Gerore maiteminduaz, elkar suztaturik,
 Begiz joka ari dira, elkartzean maizik.
 Ez bada funts geiago, au ez da maiterik.

Solas bena nun ez den, atxiki, jarraikik,
 Itza dela baraxe, ez tetel t'urdurik,
 Ele nai irauna, aiduru, gozorik,

Ez da, ez, maitasuna bear-legezkorik,
 Naiz iduri *apatxekoz* aunditan aundirik.
 Egizko maitariak dira zirtolarik.

Solas bai ta egitez dira iardukarik;
 Maitalege ta sua ez nai inolarik;
 Sua gartzen asia, berez da aki-bearrik,
 Sugeldo du irauten luze ta maltsorik.

12. JAZORIKOAN OXKA: STAFFORD CRIPPS'EN UTSUNEA⁴³

Iru karrera dituen gizonak
 Kasko ta koska bear du izan,
 Buru argiya, txede kozkorra,
 Ekin da ekin beroan.

Ola Grippts dela jendek diyote
 Inglaterrako lurbiran;
 Berbera leike gauza, arrigarriz,
 Beste edonungo lurrian.

41 *Virtud.*

42 Agerrek *Maitakeriak* izenburua ere bazekarren argitaragabeko olerki honetarako. Ez du idatz datarik.

43 *Stafford Cripps jauna, iru karrera larri ta areago duena, vegetariano zintzoa da. Aspaldiko paper batetik. Min batek jota berriki, Suizara bildu-bearra izana da. Oraiko paper batek. Ona, au irakurririk, Gaztelupeko sudur gorri baten eresia* (A. O.). Argitaragabeko olerkia; ez du datarik. Gurpegi ezizenarekin sinaturik dago.

Ta orren arloa baldin eutsiya,
Bizitz lantzuak ezturik,
Edonork luke miresgarritzat
Neke-pisura ez kurturik.

Burutik argi ain den gizonak
Egin al leza marrorik?
Barkatu, jaunak, ginarri ontan
Nik, lotsa gabe, jo nairik.

Esan didate Cripps jaun argiak
*Perdelariya*⁴⁴, bai, dela:
Premio gizena bazait jalgiya
Ez nindun joko, ez aina.

Ago aundiya gelditu nintzan
Bai ta zabalik begiya,
Nola demontre tentun orrekin
Buruak dezaken soraia?

Itsa dagola, min batek jota,
Sinisten degu, alafede,
Gureak ere egingo zuen,
Balemagute soil *perde*.

Barazki utsak janez geroztik,
Esan bear, okel gabe,
odola txuri, gogoa ilune,
giza guzieri bear zaie.

Esaten dute Stafford Crippek
Lana duela txit larri,
Inglesen diruak, ketxu dagola
Ola zuzendu, ta premi.

Olako grinen arintzearren,
Barazkitara bil adi,
Su litxuak ematen dizun
Ain bearra dezun argiri.

Idi ta beyak eta mandoak
Golde-laneko ba tuzu,
Oloez bazka bai ez ba ere
Axolaz eta burutzu;

44 *Vegetariano* (A. O.).

Alea dana aberiendako,
Okela zaizu alabertsu;
Gizez da berdin nola alimalez,
Arima kentzen badezu.

Bai ete jaten ostail-zaborrak
Lotzen badezu burua,
Duda gaberik baiezten dizut:
Txolaz ez ago sana;

Txitxez bai noski zuur ta malgu,
Tenpliaz ere failoa;
Auxen deritzak inoiz ta inun
Bizi izateko modua?

Oi! *Ser Stafford*, itzal aundikin
Nai nitzazuke mentura:
Suizara bearrez, etor bazinen
Donosti onen txokora,

Astebetean botako zenuen
Gaiztoeneko mindura;
Aurrerontzean dirukerioik
Eman zenitza soinera.

Kaxola goxo ezpain-milika,
Ardo naparra, tarteana,
Umorea beti, zeren da bear
Aisa egoteko betean?

Ordea onekin kezka ta minak
Joango zitzaitzun pitean,
Baita kasketa *perdez* bazkatuz,
Ala⁴⁵ zaiteken lanean.

45 Segi (A. O.).

13. JAZORIKAN OXKA: EGUNGO BERRIAZ ZIRIKA⁴⁶

Mai batean muslari
 Gertatu ziren bi;
 Bati Stalin, Roosvelt
 Zaion bertzeari.
 Enbido txuriz eta
 Gezurrak ugari,
 Stalin ari zaio
 Roosvelt'i ziri⁴⁷.

Gaizo puskat etsirik
 Amerikanoa,
 Errusak aise zuen
 Partida jaso.
 Ez zen, bañan, oin pello
 Roosvelt iaioa,
 Naiz eta zer, batzuetan,
 Dirudin maltsoa.

Mustatxo den maltzurraz,
 Etsiyan zen baita
 Tranpez ere zukela
 Partida batuta.
 Gorritan bota zizkion
 Gorriyenak eta,
 Errusoak zernaitan
 Nai zuen *epata*.

Mantxungak⁴⁸ zion nonbait
 Iraungo rusoari,
 Ez bazen Roosvelt jauna
 Ludiyan iraungi.
 Ondoko bear zuena

46 *Gauzak larregi garrazturik, Stalinekin estik eta ezti nai luke orai (Edonungo paperak)* (A. O.). Argitaragabeko olerkia; datarik ez du. Gurpegi ezizenarekin sinaturik dago. Olerki honen gutxienez aldaera bi utzi zituen Agerrek, eta beronetan ere hamaika ohar, emendio eta zuzenketa.

47 Hurrengo aldaera batean Krutxev eta Kennedy dira Agerrek musean ezarririkoak.

48 Jauja, ganga.

Asi zen azkarki;
 Ez beitzion ezertxok
 Bildurrik Truman'i.
 Asi da ba enbidoka
 Enbido benetan;
 Stalin'en mustatxok
 Jarri daldaretan.
 Hiroshiman ez laztua
 Biyotz ta biloetan,
 Askoz ere gutiago
 Buruz-burukoetan.

*Jokoa nai badezu,
 Joka legez lege,
 Tranpa ta maña gaiztoak
 Utzi bear alde.
 Tantok eta amarrekoak
 Bear tut nik ere...
 Batzak eta partidua,
 Izatekotz bide...*

*Ez zakit ba etorri
 Inbido-gezurraz;
 Ordagoka nizaizu
 Ni ere gutienez...
 Gomazu⁴⁹ ni ez nauzula
 Irabazi errez;
 Dantzatuko nizaizu
 Joko dezun airez...*

*Stalin azeria
 Axuri bide au da
 Truman eta yankesak
 Bear zaio ema.
 Ozkatua duena
 Ez bazen utziye
 Ez zen izango gaurko
 Maxteki ai, oi, ene.*

49 Adi, kontuz.

14. MARTIN ARRIZUBIETARI⁵⁰

Arrizubieta'r Martin jaunari:
Barka zadazu beranta,
Eman zenidan itsumustua
Ixil uztiarren ez beita.
Aipa dezagun zenbat gertarik
Datozkigun bat eginda:
Euzko olerkari, parroko alere,
Cordoban oin goin dagona.

Gogoz ta pozik baike nintzaizun
Erantzun bearrez irtengo:
Egun aietan nengozun lantzu
Ezin esan nola gero.
Astirik nuen guti bai guti,
Nume-ik, oi!, are gutio:
Zuk badakizu, ok ez lagunki,
Besterakok zer balio.

Beste aldetikan nai nizun ere
Agur oso bat nik egin:
Zuk neri bertsoz t'orren poliki
Ziri ta zirtoz eragin,
Orra nik, aldiz, ote deiari,
Soinak uzkur, gibel egin?
Ez baldin bere, naiko ez nuen
Erturi au gerta dadin.

Azken bearrik lanak amaitu,
Emen nuzu natorrela,
Len esateko zure mezua
Txit atsegindu zaidala.
Urte guzikotz opa dizut, ba,
Osasuna dezazula,
Baita bakea, Jinkoarena,
Egizkoa berau dela.

50 *Mandada al interesado en febrero de 1960* (A.O). Argitaragabeko olerkia.

Ez dakit nola bizi zeran or,
 Ere daukazun xokoa,
 Non Euskalerrri arnas dezazun,
 Poxi bat beintzat, beroa.
 Orrela baldin, etxekoeri
 Eda bekie gozoa
 Zorion-agur au t'izan zazuela
 Ongiez urtea naroa.

15. BI BEDERATZI PUNTOKO TIRATZAILE BATI⁵¹

Tiro bat atera da inundik *bota* ta,
 Ez goazen *erautzi-iraiz-jaurti-keta*;
 Eskandalu litzake itz ok ibilita
Bota zakar auxen nun jabe ta jaun beita.
 Predikuak dira ta,
 Sermoi-aire baita,
 Bearrik ez beita
 Inundiko *lata*.
Herria-k obe luke berriak baleuzka.

Bata bada sermoia, bestea ez da guti,
 Prediku baten kontra beste bat ez jarri,
 Batean ez untsa, bestean ez ongi;
 Ola sendatuz geroz, gauza ala da ain gaizki.
 Nai badezu kausi
Tira gaitzaz sarri,
 Zaitte berrikari,
 Ez ba predikari:
 Berriak badituzu, ariekin etorri.

16. URTEKO SASOIAK⁵²

Ludi-ekaitan lau ezar
 Bizmen nai baduk ekar:
 Lurra, Ur, Su ta ume
 Iruk ok sortua Aize.

51 *Se mandó a Herria en 3 de julio de 1957* (A. O.). Napar garai batek sinatuta. Esan *Herria* aldizkarian argitaratu zen 1957an berean, 363 zenbakian.

52 Argitara zein datarik gabeko olerkia.

Len-leen
Ludia abiatzen omen zen,
Lau Ekai ok bertan-bertan
Eman ziren inartzen.

Urtean moldabide
Lau Sasoik dituzte:
Udaberria eldu egin
Ta deiak diye tilin.

Bizitza
Sortzen da zarta-zarta,
Aizea delarik bide
Naro ta ausar datorra.

Beroa da kantitzer
Uda alderatzen den ber,
Aizeak Su dakarra,
Batzuetan suarra.

Una ba
Nola diardu Udaroa:
Maiz-maizetan dugu nausi
Sargorikin Egoa.

Askori zoramena
Zaigu bai Udazkena;
Gozoeneko lerinak⁵³,
Kolorez zapartena.

Basoa
Gorrailez zurbildua,
Berde klorosis naasmen,
Ostailetan, kizkorra.

Urritik Negurat
Bello-bello⁵⁴ arteko bat,
Noiz ere bizkor al gaizke
San Martin eguzkirat.

53 Fruitu helduak, sasoikoak.

54 Bero leuna.

Negua,
Musu latz, ta uzua:
Laur Ekai on maneran
Zirt ta zart duk eskua.

17. ESKOLAKUNDE⁵⁵

Eder autoan parkiyak,
Parkian eder liliyak;
Eskolak aurtsu baldin baditu,
Geiago dauke erriyak.

Ikarez lorezainak
Artatzen tu zuainak;
Eskolan, aldiz, koxkortzen dira,
Aur guriyen adinak.

Paradisuan lorerik
Aukera zen nabarririk;
Eror ondoko aurto ttipi bat
Ezin etsi berdinik.

Lortelez⁵⁶ arrotittu
Iruñak aipamen du;
Maisutasun badu nola lilizain
Ederrak tuke zitu.

⁵⁵ *El Pensamiento Navarro*-n agertua, 1950eko urriaren 5ean.

⁵⁶ *Jardín*.

18. TXORIARRA PIPERGILE TA TXORIÑE BAKARREZ

Gaur lo bear Txoriñek
Alarguna-moldez;
Ala-gaizto Txoriarrak
Egin du *pipper beltz*.
Maizik oi zun Txoriñek
Ebaxkan ederrex;
Arrak olako batez
Egin diyo igex.
Dardaraz degu urrixa
Oraindik egunez,
Ilunbeak zarritu
Zer ditake gauez?
Ilko da ba bildurrak
Alargun egotez:
Untza botako zaio
Sekuleko gosez.
Urriki izan zaiote
Auzoak biotzez:
Izuak janen zion
Ez balitz auzoez.
Pipergile kurrukan
Beste eme berriez:
Batzari egin diyote
Beteta goxoez.
Gizartean omen da
Zenbeit emakumez
Legun joaten direla
Pipergilen eskez.
Alaz ere Txoriñe
Ez zaioke otoitzez:
Arrari bear zaio
Etor azi berez.

19. EUSKARA ZAIN DEZAGUN⁵⁷

Azaroren zazpian
 Euskel-irakaskintza, ots dutenaz dei eginek,
 Zabalduko da Iruñan.
 Laur egunez astean arrats oro izanen da:
 Astelen, asteartea, asteazken t'osteguna.
 Nortzuk ere nai duten
 Esan bezate leen
 Idatziz, izenarekin abizena nola den.

Dei begikoa guzientzat:
 Naiduruek⁵⁸ bekite: atariya una emen
 Zabalik edozeintzat.
 Principe de Vianak da onen aukera emana:
 Aldundiyak ar beza naparron esker ona.
 Gure aldetik daiogun
 Obekien erantzun
 Zintzo egitez ortakotz dagon dena gure eskun.

Atseginak urteon
 Euskerak zer aintza dun zenbeit toki pikutan,
 Una ementxen xorta on:
 Salamanca ta Salduban badiote goraintzi,
 An dago Tovar jauna euskal gaien ikasi.
 Unek leia badager
 Aise dakiyo iger
 Adimotxa naizela baldin banekio aier.

Buenos Airesen baita
 Euzkoen ele zarrak izaten du goreste.
 Oargarrizko besta
 Irakastei Nausiyan⁵⁹ ospez diote erazi⁶⁰
 T'euskeraltze-kargua an dagerra legezi.
 Senitarteko lege
 Erakusten diote
 Ameriketari ego ta iparrak baitare.

57 *El Pensamiento Navarron*-n agertua 1955eko azaroaren 6an.

58 *Aspirante* (A. O.).

59 Unibertsitatea.

60 Antolatu.

Ikaskuntzetan argi
 Bordele ta Toulousen Irakastei Nausiyek
 Egin diote abegi.
 Lafon bai eta Gavel oin agerturik kexo,
 Onesan bai eta adeiak⁶¹ euskerak ditu jaso.
 Ez dagigu ba kontu
 Maiz denaren gertatu
 Munduan barna barreia zenbat den goraipatu.

Atseginak atsegin,
 Okituenatzat baiki mii-miitan degu
 Bordelek zer dun egin.
 Den ereko mallotan legez daukate Prantzen
 Aztertu nor bere elez ikasliarrak al ditin.
 Emaniko puntuez
 Noskiyak gerta leikez
 Orobaten aintoak gorago jo ta gañez.

Inun ekuskaririk
 Ez da, ez gurgarriago, auxe dator bizi-bizi
 Nork ez dakin aldirik.
 Zenbatez den aitzina, aitzinagoa daite
 Lur-araldi⁶² au baño ta giroa bañore.
 Au ta geiago esan du
 Gizon batek iztundu⁶³
 España ta munduko buru argiyetan buru⁶⁴.

20. EERRI MINTZOAK⁶⁵

Mintzo batek zer duen Jaunaren aurrian,
 Ikus gertatu zena Mendekoste jaian:
 Orok entzun zutela argi ta garbiki
 Zeinek zuen elean, zer nai ere erki.

Goteuna ager zeikean inun ez zen mintzoz,
 Erakus zitekean Arek asma-antzoz,
 Aukera zezakean eletariko bat
 Ta bildu adimen oro Arek autaturat.

61 *Consideración, deferencia.*

62 *Periodo geológico* (A. O.).

63 *Letrado* (A. O.).

64 Ramón Menéndez Pidal jauna (A. O.).

65 1955eko argitaragabeko olerkia.

Gogo Deuna izaki, nola den Aundia,
Erakus zitekean elerik gabia,
Ez beitu solas bearrik baizikan gogora,
Ez soinalde batera ez ta belarrira.

«Egun aundi ta ospatsuon» belarriek ere
Atzeman bear zituzten soñuak baitare;
Itzak zirela bide, agertu zen Hatsa;
Itzok nai zuen ziten norberaren mintza.

Inoiz bezin apainik gauzak ziren egin;
Goteuna zela egile, oro lurrera etzin;
Ele oroz bazagon mintzatu bearra,
Auxe zen, oberenaz, itamu bakarra.

Ainbat dira doaiak Goteunarenganik;
Bata: bakun-izamen, ez dena gutienik;
Orra gu baginake doai onen kide,
Antzartuko genioke buru eta olde.

Arek nai baldin badu, erakusgundean,
Erriak ager diton, mintzo ta izatean;
Aieri zaienean zein elez mintzatu,
Orren aitzitik-aitzi, zergatik gogortu?

Zergatik guk nai dugu, buruzagik, leen
Erritarren eleak zokora ditezen?
Nola, ba, artu elkar, Goteunak egina
Ta buru oken eza, ez baden iguina?

Ar zazute liturgia egun aundi onen,
Ea zer dakarkigun bikainik ta urten;
Linguis loquuntur omnium, auxe zen oiua,
Biotzetik jalia, miitan usua.

Zenbat aldiz ez derra gaurko ofizioak?
Amar aldiz ez aipa aste guzikoak?
Omnium itz jori orri oart bagintzaio,
Bai ekaitan nasaia erauzi litzaio.

Orra, Goteun zoliak argi nai izan tu
Aita, Seme ta Berak dituenak sortu.
Izenaz ots eginik erritar orori,
Ola beita mintzoan begiko dei ori.

Gogo deunak bete ta, asi ziren elez
 Beroien mintzaietan, izkuntz bereziez,
 Nolaz ere Goteunak izpide zemaian,
 Jaunaren gorasarreak abesten zituzten.

Katolikotasuna ontan ere datza;
 Oñarri onen gañean jarri zen Eliza;
 Eliztarrik balitza, txede oni aiera,
 Goteunak eginari ager dio erra.

Inun diren ergelak, apezak otean,
 Elizatik euskera baztertu naiean,
 Jakin zatela zintzo ori dela obena
 Goteuna iraindu gabe ezin ditekena.

Baldin badaude ezpaian ontan nola joka,
 Mendekostez azkartu sinismen koloka;
 Merezi ditzatela Goteunaren doaiak,
 Bata, ta goieneko, mintzatu mintzaiak.

21. SANPERMIN JATORREZ OROI⁶⁶

Digu txirrinta noski len-jaiak zer ziren,
 Noiz eta oiturak ziren zintzo ta jatorren.
 Farra zuten bizkorki aintzineko plazan
 An agertzen zirenek artsaldeko dantzan.

Zezenketan zer gerta ez ziren ok larri,
 Ez ziren, ezta ere, arien aldekari.
 Aski zuten segurki elkarrekin leia,
 Gogoz aditzekotan mutil neskok deia.

Lauetan zun asiera dantza pozkor onek,
 Aurretik esan gabe biltzen ziren ariek;
 Bein bañoago ere plazarat joailek
 Antxen gelditzen ziren iragan ta aunitzek.

Galeak irrikitzen, biyar an ziren zai,
 Dultzainak as-ordukotz, txintxo bai ta garai.
 Oin atsegin agertzen dantzariak oro,
 Ordea ematen zuten ixil ta zintzoro.

⁶⁶ *Txistulari* aldizkarian agertua, 26 zenbakia, 1961eko apiril-maiatza-ekaina.

Larrain-dantzak an zuen, an zuen *ephaitza*
 Pikoketan triskari, uraxe bai dantza!
 Neskatx eta mutilen muji zaloiena
 Funtsik gabe t'ergelki arras galdu dena.

Gazte zardai aeri galdetuko bazen
 Sanperminetan denik zer nai zuten geien,
 Orok erranen zuten: artsaldeko dantza.
 Ain zen kide ederreko egiten zen batza.

Orain diren dantzairak ezin dirade erkat,
 Egunez egiteko ez da gelditzen bat;
 Nai bada gaur xostatu, gabez egin bear,
 Gaur dabiltzan txoriak oro dira gautiar⁶⁷.

22. SANPERMINETAZ AUTU⁶⁸

Muskilaro ditugu lehengo moduak,
 Berriz asten direla bertsotan mezuak,
 Ogei mende baditun gutun batek ola
 Orain gitu txunditan bailitza beñola.

Ordun t'ondokoetan irakasle gainek
 Asmatu zizkiguten bertso-gisa autek;
 Adibidez Horatiusek auxen egin zuen,
 Barkat auterestia unarañoa den.

Latiumko gizurena aiputan jarririk,
 Ez banaizen ere ni aipatzeko ainarik,
 Atalka-autua bai da, gizanausien ustez,
 Omen ta goraintzitan hura bezainbatez.

Ez gero ba areago alperrik eleka,
 Emen jatorriz degu zezenen atalka⁶⁹;
 Yendiok jostatzekotz odolik ez da bear
 Naiz eta den olgeta inarroskin azkar.

Zaloimen eta azkua⁷⁰, una biok batio,
 Kirol-abiak olderik baita kemen daukio,
 Jokuaren zailduak darakusgu gogor:
 Beraz deritzaiote bertotiarrek *kozkor*.

67 Olerki honen aldaera luzexkagoa 1957ko sanferminetan agertu zen, *Pamplona* aldizkari komertzialean.

68 Argitaragabeko olerkia. Ez du idatz datarik.

69 Entzierroa.

70 *Sutileza y fuerza* (A. O.).

Obe negurtzerako denaren indarra
 Uste zangun erroa duela naparra:
 Lurrak eda guzian bidez-bide eginik,
 Erri bat ere ez dago ortarako denik.

Agoa bai dut untan noski zabalegi,
 Damu nintzake beraz unen uts banegi.
 Beste erriek balute zain unen aukera,
 Gordeko lioteke eder ospakera.

Iruña, dakusgunaz, aunditzenago da,
 Lekua du berbera, atalkarakoa,
 Nola zuen aspaldi, erdia zelarik:
 Erdiaren erdia, esan bear, segurik.

Norbaiteri dagoka sendaketa au sarri,
 –Erabarri dadien ez bedi inor arri-;
 Buru ernerik bai da ausar bai errian,
 Lot bitez oek ere gogotik arian.

Obetuko balitza atalka moldean,
 Erauntsi gaitza luke mundu zabalean;
 Atalkarik ez da-ta lurbiran ez inun,
 Aukera luke Iruñak beste batek ez dun.

Noiz eta adimen ondok jardunik zuteken,
 Asmo batez ondurik, gauza burutua zen:
 Ibil t'iker-yorana⁷¹ –aisa da mugitzen–
 Alat ez besterikan izango genuen.

Amets zoritua dauka uni buruz batek,
 Atalka zer litzaken, baldin ba mutilek,
 Karrika tapat-ordez zakarrain zakarrez,
 Multzo zenbeit eginen bikain-laistergilez.

Inun izan ez dena saia liteke emen,
 Mutilak ta zezenak, sutsu erasoan;
 Aek, txairo, soin uska, txulietan ebatsiz;
 Zezenek, ats andika, adarketan usiz.

Gaurko gisan atalka zinez ez da eder,
 Espantagarri baiki, ezin deikena iger.
 Zoragarri izan leike, gerkarren⁷² molderat,
 Narrazteko yendiak, su ta gar, unerat.

Gizaldiek geroago, gopor-egintzetan,
 Irarriko lituzte ereduak gerrietan;
 Irunxeme xaloa, oin gorat ekarri,
 Noiz eta nun ditake bikoitz gizalarri.

71 *Afán turístico* (A. O.).

72 Greziarrak.

Asmok milikatzean, txol motzek zer duten?
 «Irunxeme bezate atalka nola den,
 Utzi ditzagun gauzok onela segitzen,
 Orain dagon manera delakotz oberen».
 Apatxeko geiegiz ari naizea ni?
 Ez emateko, dute, ainbat omen uni.
 Atalka beti ere, funtsez bai da larri,
 Ezeslek nairik ere ari doaiak urri.

23. SANFERMIN KARIZ HOLGORIOK IRUÑAN⁷³

Jaiak asian asi

Feriez aroa badugu,
 Jaion jaia askorentzat,
 Inoiz ez beita gozartzen
 Sanferminetan ainbat.
 Irunxeme txantxalanok
 Dute igartzen *bulko* bat
 T'ezin atxiki galeak
 Yauz-bearrez plazarat.

Gizaki larriek aurrak
 Ezin geldik eragoz,
 Argoriorat nork artuko,
 Kitz-kin dira tentumotz.
 Inor badago ezin dula
 Zer egin mutirikoz,
 Zarta dioke golkoak,
 Sutunpa aterazkeroz.

Totozko sutunpak

Mezetak asi t'ozteak
 Alai doatzi farrera;
 Suziriak farrastaka
 Goian zapartzen dira.
 Bera baitan du sutunpak,
 Bera baitan aukera;
 Barnean diren totoak
 Umiek duten tira.

⁷³ Argitaragabeko olerkia, datarik gabe.

Erriko dantzariak

Ospe dute dantzariok
 Dantzara direnetan,
 Goraintzi diezte bero
 Erritarrek eletan.
 Agertu ta bereala
 Dantzariok kaletan,
 So-egileak ari dira
 Sekuleko gozotan.

Pintxo daude nagusiak,
 Erriko nagusiak;
 karrikara azaltzekoan,
 Oro nai gera finak.
 Sanfermin aintza ematera,
 Goazen beintzat txintxoak,
 Ugari beitira maizik
 Goaten ez zaizkionak.

Farra naiago

Nerabiek geienetan
 Atseginez, to nokin,
 Ba ordean neskak dire
 Zertaz ageri muzin.
 Mutilok oxek ozkorrak
 Naiz delarik Sanfermin:
 Mezuz dirautsie neskeri,
 «Barkat, ezin gera xin».

Neska-poxpolinak
Mutiko bat fakindun
Zendoein andana

Uso sailaren eraz neskatxak ona jun:
 Musuz ziren legunak, soinak ere xukun.
 Soma dira zendoiak, iskanbila aieki;
 Oraiko gailent-itza ekeri dagoki.

Mutiko bat, zarralde, zotinka –gaxoa–,
 Amatzok, sermoi larriz, eskutik daroa.
 Gorri majo dakarren fajin garratx orrez
 Ez dagoka ager dadin kurrinka-negarrez.

Kilikik
Zaldiki-maldikik
Oxek gaztiekin niki-naka
Iruñak iraungi kale-dantzak
Zamaltzainen oroiz, agur.

Euzko mendetan barna –ak ziren mendeak–
 Ez, ez zuten onela ari kilikiak.
 Ordun txistulariek, eraginez, airots
 Zeroazkiten morroinak lerro lerro ta adots.

Zaldiko-maldikoena zen zorionaldi
 Karrikan zirelarik dantza ta dantzaldi.
 Mutikoer zarta-zarta ez zen, ez, mazkuri,
 Bai, irakas modua dantzaz auzoari.

Jatorrik noiz ta dantzak zebiltzan kalean,
 Zaldikoak baitare zirauen sasoian.
 Dantzak aienaturik kaletik at leko,
 Ilgaitzak meatxatruk, zaldikoa dago.

Ez bazen ere ain gora yenden estimuan,
 Alaz ere zerraien aintza ta mimuan.
 Egun batez litzake xotilki Zamaltzain...
 Garayik, egun ortan, nor bera bezin ain?

Zaldiko urritu da Xaldikora

Ekintza da kaxkartu uste baño geio,
 Mutikoak, karrikan, bazter ari zaizkio.
 Gaurgeroz, xaldikoa ezin da Zamaltzain,
 Agian da geienaz Miel-Otxinen zain.

24. MUTHIKO ALAIK ABIAN⁷⁴

Su ta gar zeregina
 Asi duzute,
 Ikurrina, zabalik,
 Eldu zerate,
 Ai, ai, ai mutilak
 Eldu zerate.

⁷⁴ *El Pensamiento Navarro*-n agertua 1950eko irailaren 19an.

Asiyan irauteko
Zinez jo bear;
Gauzei ustel eltzeko
Obe da ez jar.

Ikurrin bat, euskeraz
Ikurra duna;
Maizenik ez da agertzen
Onen eguna,
Ai, ai, ai mutilak,
Onen eguna.

Berton diyo Muthikok
Poza dakarla.
Zer nai den ere alayik
Betor bereala,
Ai, ai ai mutilak,
Betor bereala.

Farraren pixkorgarri,
Dantza ta kanta,
Gaurko jakiya baño
Merkiago da-ta,
Ai, ai, ai mutilak,
Merkiago da-ta.

Sei Merindade zeuzkan
Aintzin Nabarrak:
Ola diyo Ikurrinan
Muthiko Alaiak,
Ai, ai, ai puthikoik,
Muthiko Alaiak.

Umore, ziri, pertsok
Euskerak, iaio;
Coxatu nai baduzie,
Ikas agudo,
Ai, ai, ai mutilak,
Ikas agudo.

Txori arrapatzaleoi⁷⁵
Danxari trebe,
Inun den iardukiena
Pirueta zale,
Ai, ai, ai mutilak,
Pirueta zale.

Orra, Muthiko Alaiak
Duzien aukera:
Gastek eramateko
Gogoz dantzara,
Ai, ai, ai mutilak,
Gogoz dantzara.

Gixalarriyak, noizbait,
Dantzari muzin;
Orain ordean askok
Begiyak arin,
Ai, ai, ai mutilak,
Begiyak arin.

Oraiko bizi latza
Pasagarri da,
Zangoek zil badute
Pikoak aizera;
Ai, ai, ai mutilak,
Pikoak aizera.

Garaiz etorri zate,
Muthiko Alaiak;
Naiko txitxa ez izaki,
Goxo milikak,
Izan dedila behintzat
Dantza ta kantak,
Ai, ai, ai mutilak,
Dantza ta kantak.

75 Irunsheme (A. O.).

LABURPENA

Jose Agerreren olerkigintza osatzen (I)

Jose Agerreren poesia oparoari buruzko sarrera, eta haren biografiaz eta obraz hurbilpen labur bat egin ondoren, 24 poema ematen dira, batzuk argitaragabeak eta beste batzuk garai hartako prentsatik ateratakoak.

Gako-hitzak: Jose Agerre; euskal literatura; poesia; Nafarroa.

RESUMEN

Completando la obra poética de José Aguerre (I)

Tras una introducción sobre la abundante poesía de José Aguerre, y trazar un breve acercamiento a su figura y obra, se reproducen un total de veinticuatro poemas, algunos inéditos y otros rescatados de la prensa de la época.

Palabras clave: José Aguerre; literatura vasca; poesía; Navarra.

ABSTRACT

Completing the poetry works of Jose Agerre (I)

Following an introduction to the profuse poetry of Jose Agerre and providing a brief account of his life and work, a total of twenty-four poems, some unpublished and others sourced from the press of the day, are reproduced.

Keywords: Jose Agerre; Basque literature; poetry; Navarre.